

[boekbespreking]

[published in Sociologische Gids 48 (2): 218-220 (2001)]

Ralph A. Lewin: Merde - Excursions in scientific, cultural, and socio-historical coprology. New York: Random House, 1999. 187 pagina's; \$ 19.95.
ISBN 0-375-50198-3

Leonardo da Vinci zou ooit gezegd hebben dat voor de meeste mensen hun enige bijdrage aan de maatschappij bestaat uit wat ze aan hun beerput leveren. Lewin, de auteur van *Merde*, is van mening dat dit cynisch bedoeld was, maar voegt eraan toe dat er toch wel iets in zit. Uitwerpselen zijn waardevol. Je kunt ze als brandstof gebruiken, als cement, als mest, als schildersmateriaal, als cosmeticum, als voedsel, als medicijn, als relikwie.

Lewin, Amerikaan en bioloog van huis uit, moet heel lang in het onderwerp poep geïnteresseerd zijn geweest. Ik stel me voor dat hij een kaartenbak had waar alles over poep in ging, poep van mensen, maar vooral van dieren, van honingbij tot olifant, en dat hij op zekere dag gezegd heeft: ik moet het maar eens opschrijven. Zijn boekje, deftig uitgegeven, maar zonder illustraties, leest als een grabbelton. Dat kan men onvriendelijk maar ook vriendelijk verstaan: het zit vol verrassingen.

Maar eerst de onvriendelijke uitleg. Lewin heeft anekdotes en weetjes geordend in negentien korte hoofdstukken over onderwerpen als vorm, substantie, kleur en reuk van poep, coprolieten (fossiele uitwerpselen), toiletten, riolering, toiletpapier, voedingswaarde, transfectie (het doorgeven) van poep, gezondheidsaspecten, brandstof, mest, overlast (honden!) en tenslotte bijgeloof. Binnen de orde van deze thema's vergast de schrijver ons op allerlei anekdotes die weinig met elkaar van doen hebben en door hem met tussenzinnen aan elkaar gekoppeld worden. Wie van anekdotes houdt komt aan zijn trekken, wie een betoog en een visie verwacht, komt bedrogen uit. Waarschijnlijk houden de meeste lezers van anekdotes want waarom zou je anders een boek over poep lezen? Er is weinig dat zich zo goed leent voor het grappige voorval als een poepverhaal.

Nou ja, grappig? Ene zuster Petrouille zou (de bron is Balzac) heiligverklaring hebben nagestreefd door middel van terminale constipatie, een soort versterving van achteren. Koning Lodewijk XV kreeg meer dan 200 maal per jaar een purgeermiddel toegediend en even zo vaak een klysma. Toen Brezjnev in Noorwegen was voor een politieke top werd het toilet van zijn hotel omgebouwd omdat zijn lijfartsen dagelijks zijn fecaliën wilden onderzoeken. Lewin heeft het over 'fecale data'. Sommige anekdotes die pertinent onwaar zijn, worden aangehaald omdat ze te mooi zijn om niet te vermelden. Zo zou in 1998 een wachter van het dierenpark in Paderborn zijn omgekomen nadat hij een olifant een klysma had toegediend. De arme man had 100 kilo feces over zich heen gekregen en was gestikt. Inderdaad te mooi om weg te laten, dat vond ik ook. Lewin vertelt er eerlijk bij dat het verhaal "wholly unfounded" is. Er is niet eens een dierentuin in Paderborn.

Het onderwerp poep verleidt to meligheid. Lewin is er niet vies van. Als hij het opschrift in vliegtuigtoiletten citeert "Put no matter other than toilet paper into the basis", vraagt hij zich af waar hij dan zijn behoefte moet doen. En als hij constateert dat de Engelse toiletrollen een 'inch' smaller zijn dan de Amerikaanse legt hij uit dat daar economische en niet anatomische gronden voor zijn.

Voor de gemiddelde leek op dit gebied - experts zijn er trouwens nauwelijks - zit het meeste nieuws in Lewins beschrijvingen van poepgedrag in de dierenwereld. Die beschrijvingen zijn niet zozeer interessant in zichzelf, maar vooral omdat de lezer ze doortrekt naar menselijke praktijken en gevoelens. Paarden lopen gewoon door terwijl ze hun uitwerpselen laten vallen, en vogels doen het in volle vlucht. Een antilope-moeder eet de poep

van haar kinderen op, volgens sommigen omdat de geur hen anders zou verraden aan roofdieren, volgens anderen wegens hun voedingswaarde. Konijnen eten in de ochtend hun eigen uitwerpselen van de nacht, als ontbijt zegt Lewin. Dat de een zijn poep de ander zijn brood is, is een bekend principe in de natuur. De meeste uitwerpselen van zoogdieren worden door insecten recycled, wormen, kevers, vliegen, maden. Zo'n 16.000 kevers, meldt de auteur op reis door Oost Afrika, verwerkten in een paar uur drie pond olifanten poep. Overal ter wereld worden vissen gevoed met de ontlasting van mensen en dieren. Via bemesting van land en het eten van groente, vlees en vis doen mensen - nauwelijks bewust - ijverig mee aan dit proces van recycling. De directe confrontatie met de materie wordt echter vermeden. Alleen kinderen en gekken eten poep in rauwe staat.

Het gedrag van dieren roept vele vragen op over de menselijke soort. Hoe 'natuurlijk' is onze afkeer van ontlasting? (Kleine kinderen blijken er helemaal niet zo vies van te zijn. Ouders *leren* hun kinderen dat poep vies is). Waarom pauzeren wij voor de stoelgang en het paard niet? Waarom mag een hond aan de drol van een soortgenoot snuffelen en wij niet? Waarom zijn wij zo gepreoccupeerd met privacy tijdens de toiletgang in tegenstelling tot de gehele fauna?

Het intrigerende van ontlasting is dat we deze activiteit delen met alle bestaande dieren, en dat we tegelijkertijd deze activiteit bij uitstek gebruiken om ons van de dieren te onderscheiden. Er is weinig in het dagelijks leren van mensen waar zoveel cultuur omheen gebouwd is als juist deze meest natuurlijke van alle menselijke verrichtingen. De culturele camouflage van het poepen wordt slechts geëvenaard door die van het eten en de seks, twee andere 'natuurlijke' functies. (Of moeten we de dood hier aan toevoegen?) Het kan geen toeval zijn. In de versiering rond hun poepgedrag (die bijna een ontkenning ervan is) onderscheiden mensen zich van de wezens waarmee zij biologisch en anatomisch zoveel gemeen hebben. Poep is een taboe, niet een zwaar taboe, er kunnen grapjes over worden gemaakt, maar toch. Dat verklaart wellicht dat er zo weinig over geschreven is. Een zwaar taboe vraagt om boeken en artikelen. Maar poep, dat is nauwelijks een serieus onderwerp. Het woord werkt op de lachspieren en past niet in een academisch betoog. De poep-schrijver lijkt zich te associëren met kinderen die de poep ontdekten voor hun eerste vieze moppen.

Maar het is wel een serieus onderwerp. In onze maatschappij bedreigt poep de menselijke waardigheid. In ziekenhuizen en zorginstellingen lijden mensen aan problemen met hun ontlasting. Ongeveer de helft van patiënten in ziekenhuizen hebben er problemen mee. Vooral voor degenen die hun bed niet uit mogen kan dit probleem ernstig zijn. De reden is dat zij hun privacy - minstens gedeeltelijk - kwijt zijn. Iemand moet hen immers helpen. Bovendien is de houding ongewoon en ongemakkelijk. Constipatie en gespannenheid zijn het gevolg, een ongunstig uitgangspunt voor iemand die voor genezing naar het ziekenhuis komt. Een onbekend aantal patiënten probeert toch zelfstandig het toilet te bezoeken tegen de instructies van de arts. Toilet-ongelukken, soms met dodelijke afloop, komen vaak voor in ziekenhuizen, niemand weet echter hoe vaak.

In verzorgingshuizen is het juist de incontinentie die een aanslag doet op het welbevinden van de bewoners. Wie geen controle heeft over zijn ontlasting dreigt zijn gevoel van waardigheid te verliezen, niet zelden ook in het oog van derden. Verzorgers leveren een eindeloos gevecht met dit spook van ontluistering. Met kunst en vliegwerk helpt men de bewoners dit fysieke aspect van hun waardigheid te behouden. De industrie steekt een handje toe. De productie van materialen voor het behoud van hygiëne is een miljarden business. Naast dementie is incontinentie de grootste schrik voor de ouder wordende generatie en de grootste zorg van hen die voor hen verantwoordelijk zijn.

De ernst van het onderwerp poep is nog schrijnender in arme landen, met name in de sloppenwijken van de Derde Wereld. De openbare toiletten zijn vaak gebrekkig en onbeschrijflijk smerig. Menselijke uitwerpselen worden gedeponed in open containers of

liggen gewoon op straat waar kinderen spelen en vrouwen onverpakte etenswaren verkopen. Afgesloten riolen zijn in de Afrikaanse steden een uitzondering. De WHO meldt dat jaarlijks drie miljoen kinderen aan diarree sterven. Men mag aannemen dat de overgrote meerderheid het slachtoffer is van slechte hygiëne.

In Lewins boek is weinig van de ernst van menselijke ontlasting terug te vinden. Poep is vooral een biologisch verschijnsel dat tot verbazing en vermaak kan leiden. Mensen hebben hun verhalen en wie de wereldliteratuur leest komt meer poep tegen dan hij verwacht had, van oude Indiase mythes en de bijbel tot Rabelais, Anna Bijns, Luther, Mark Twain, Orwell, Naipaul en onze eigen Godfried Bomans.

Lewin heeft gelijk als hij zijn boekje quasi-grappig besluit met: 'Aan zo'n belangrijk onderwerp zou men een conferentie moeten wijden, of een serie postzegels, of een vleugel van een museum of een tijdschrift *The International Journal of Comparative Coprology*.'

Sjaak van der Geest